

Bij de oprichting van wat eerlang de Nederlandse Economische Hogeschool zou worden, dat was in 1913, werden ook de twee eerste leerstoelen voor economische geschiedenis in Nederland ingesteld. Zij werden bezet door N.W. Posthumus en G.W. Kernkamp. Hun vak beleefde goede tijden. In de omliggende landen, Duitsland, Engeland, Frankrijk en ook België, had het zich sedert enige tientallen jaren ontwikkeld tot een belangrijk, zelfstandig specialisme met aanzienlijke uitstralende invloed op de richting-keuze van de geschiedwetenschap in het algemeen. In Nederland werd ook al voor 1900 belangstelling aan de dag gelegd voor loon- en prijsgeschiedenis, inspireerde Kernkamp Utrechtse promovendi tot onderzoekingen met duidelijke sociaal-economische inslag, ijverde Brugmans op zijn wijze in gelijke richting. Blok legde met zijn geschiedenis van Leiden en ook in een ander werk nauwe contacten tussen reeds oude problemen van traditioneel historische en rechtshistorische aard en nieuwe problemen van modern economisch-historisch karakter, dat deden ook anderen, van wie hier S. Muller Fzn. niet ongenoemd mag blijven. Omstreeks het besproken startjaar 1913 van de economische geschiedenis in Nederland als academisch vak sloot Van Dillen zijn dissertatie af over het economisch karakter van de middeleeuwse stad. Z, kan men met recht zeggen, kookte indeze jaren voor de Eerste Wereldoorlog ook in de Nederlandse keuken der economische geschiedenis het deksel van de pot.

Huizinga's Opkomst van Haarlem (1905) en enige andere van zijn publicaties in diezelfde lijn in volgende jaren konden zich met de produkten uit deze keuken uitstekend meten. De studies over Haarlem waren geen economische of economisch-historische onderzoekingen in een strikte, exclusieve zin. Dat gold trouwens niet anders voor een goed deel van de werken der anderen, die zojuist ter sprake kwamen. Maar zonder uitzondering leverden zij hun bijdrage tot de economische geschiedenis allerminst terloops of onbewust, gelijk Monsieur Jourdain de zijne tot het proza. Zo sprak Huizinga zich, meteen in 1905, duidelijk en consequent uit. Hij erkende de strategische betekenis van inzicht in het economisch leven voor begrip van historische ontwikkelingen. Hij verdiepte zich dienovereenkomstig in de economisch-historische theorieën en discussies van die dagen over ontstaan en opkomst der middeleeuwse steden. Als zijn methodologische bespiegelingen en misschien ook zijn taalgebruik daarbij een zekere vreemdheid of onwennigheid met de materie schijnen te verraden, dan mag dat geen verwondering wekken; ook niet als zijn economisch-historische literatuurkennis nog enige treffende leemten liet zien. Tot voor kort had de jonge historicus nog nooit over iets anders geschreven dan Indische taal- en letterkunde. Verwondering past eigenlijk alleen voor wat deze eerste geschiedkundige studie meteen al te zien gaf

aan historisch meesterschap. De economische geschiedenis mocht, wat haarzelf betrof, ter volle tevreden zijn over het oerbetoon, dat haar expliciet gebracht werd, en over de nieuwe bijdrage tot kennis en inzicht in een van haar essentiële actuele probleemgebieden (bijv. I, 205; 231 sv.). Misschien was het niet in de laatste plaats deze interesse, waarin Bloks invloed op Huizinga herkenbaar was. Zonder de commandowisseling in Groningen door het vertrek van Bussomaker zou de auteur van de Opkomst van Haarlem in aanmerking hebben kunnen komen voor een eerste ergens in te stellen leerstoel voor economische geschiedenis.

Tien jaar later had Huizinga's weg in de historie definitief een andere richting genomen. Zijn geest neigde niet tot problemen van theoretische aard; de directe aanraking met de bloeiende bijzonderheden van het leven was hem genoeg, schreef hij daar later zelf over (I, 35). En toch getuigen die eerste schitterende bladzijden van de Herfsttij ook in 1919 nog van een mentale en emotionele dispositie met onmiskenbare neiging tot het sociaal-economisch aspect, tot totaliteit van samenlevingsvormen niet minder dan tot het hem later zo vaak verweten aristocratisch cultuurbegrip, tot "les hommes moyens" minstens zozeer als tot de exceptionele individuen. Iets anders is, dat het beeld hem daarbij ging boven de analyse; en in dat beeld de menselijke figuur en zijn levensstrooma's en lot boven de anonieme samenleving en haar collectieve wedervaren (VII, 192 sv.). Hoe vroeg zich die geprononceerde visuele zin bij Huizinga ook al moge hebben ontwikkeld, hij heeft zijn verdere leven als historicus, naar mij voorkomt, pas definitief gefixeerd in de ontstaansperiode van de Herfsttij. Zeker hebben vervolgens de twintig jaren tussen de beide wereldoorlogen een verdere versterking meegebracht van Huizinga's afkeer van massale verschijnselen. Dat was wat Geyl in 1961 deed spreken van Huizinga's "blindheid voor realiteiten van het leven, voor politiek, voor economie, voor sociale noden" (Mededelingen Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 1fd. Lett. NR. deel 24 nummer 4, pagina 151 sv.). Ik heb daar toen op gereageerd niet zozeer met een antikritiek als wel met een poging tot rekenschap van de oorzaken van het te kort schieten ditmaal van Geyls toch meestal zo alerte en trefzekere oordeelsvermogen (Tvg, 1962, pagina 459 sv.). Lang niet al Geyls constatering omtrent Huizinga waren zonder meer onjuist; maar wel waren dat tal van al te recht-toe-recht-aan getrokken conclusies getrokken voornamelijk, meen ik ook nu nog, door psychologische oorzaken. Afkeer van tal van massale verschijnselen, die zich voordeden en ontwikkelden tijdens het interbellum, valt niet in aanmerking te brengen voor diskwalificatie. En dat ik Geyls godachtengang niet volgde en niet onderschreef, ook niet onder zeker voorbehoud, heb ik in de genoemde Kanttekeningen bij Geyls kritiek op Huizinga duidelijk genoeg uitgesproken. Het meeste daarvan kan hier verder buiten de beschouwing worden gelaten. Wel doet binnen het beperkte bestek van deze notitie het feit ter zake van Huizinga's groeiende tegenzin tegen collectieve verschijnselen en tegen, zo schreef hij ongevoel, de opdringende nood van de kwantitatieve waardering of analyse daarvan. Het geschiedverhaal, het historische beeld waren, meende hij, samenvattend in 1941, daardoor tot bezwijken gedoemd (VII, 204-6). Dat wilde in zijn denksysteem zeggen, dat de geschiedenis dan haar culturele taak niet meer zou kunnen vervullen.

Een zodanige positiekeuze liet niet veel uitgangspunten meer over voor een vruchtbare gedachtenwisseling met de economische geschiedenis, zelfs niet in de nog overwegend beschrijvende vorm van dat vak in die jaren. Toen Sneller in 1939 of 1940 op een of andere voet tot Leiden was toegelaten om daar colleges te komen geven in de economische geschiedenis voor wie daarin belang stelden, was Huizinga collegialiteitshalve wel verplicht tot een woordje van vriendelijke aanbeveling bij zijn studenten. Hij zal zich wel zo loyaal van die taak hebben gekweten als hij maar kon; ik weet dat niet meer zo precies en ik heb geen reden om eraan te twifelen. Maar wat ik nog heel precies weet, is, dat de obligate, correcte aanbeveling bij ons voornamelijk uiterst zuinig overkwam, misschien zelfs een tikkeltje negatief. In elk geval werd niemand er, bij mijn herinnering, door overtuigd van het nut van de nieuwe colleges en Snellers kortstondige optreden in Leiden werd geen succes.

Zo lijken de twee perioden, waarin Huizinga zich rechtstreeks of onrechtstreeks uitsprak over zijn verhouding tot het "economisch moment" (I, 205), nauwelijks in elkaars verlengte te liggen. In de eerste periode - bij benadering Groningen - werkte hij, zo zou men dat vandaag kunnen formuleren, met een impliciet, maar een enkele maal ook geëxpliciteerd sectoren- of gelaagdheidsmodel van de samenleving. Daarin maakten economische factoren naast kerkelijke, staatkundige, geografische en nog enige andere, organisch deel uit van de grondslagen van elke verleden maatschappij. Zij behoren daar tot de structurele basisgegevens. Men kan op de theoretische kwaliteiten van een dergelijk vaag model gemakkelijk afdingen. Huizinga had inderdaad nooit erg sterke neigingen tot theorie (I, 36). Niettemin, het was een werkhypothese, hoe gebrekkig ook, die haar effectiviteit ten volle wist te bewijzen - gelijk de boom, die dan ook wordt beoordeeld aan zijn vruchten. Maar in een latere levensfase gaf Huizinga aan het economisch element een geheel andere plaats en een geheel andere behandeling. Het zou bevredigend zijn, als ook hiervan in enkele duidelijke trekken een karakteristiek zou kunnen worden gegeven. Maar een zeker gebrek aan eenheid maakt dat buitengewoon moeilijk. Misschien kan men hoogstens, en dan nog maar zeer in het algemeen, zeggen, dat Huizinga enerzijds diep verontrust werd door wat hij meende te zien als een samengaan van collectiviseringsverschijnselen, verzwakking van oordeel, verval van moraal en toenemend overwicht van op de een of andere wijze autonoom werkende sociaal-economische factoren (bijv. V, 289; 296-7), terwijl hij zich bewust was de aard van dat samengaan niet geheel te doorzien; dat Huizinga anderzijds het economisch proces veel minder zag als een ontwikkeling met eigen, eigenaardige kenmerken en wetten, die zich onttrokken aan zijn blik en deskundigheid, dan wel als de uitdrukking van een gedragsaspect der cultuur, waarover de cultuurhistorische analyse zeer diepe en relevante inzichten kon opleveren.

Dit laatste geloven wij ook nu wel, maar niet meer op dezelfde wijze. Huizinga stond overigens in zijn opvatting niet alleen. Economische mentaliteit als representatief bestanddeel van de totaliteit der cultuur, "das Wirtschaftsleben als Ausdruck eines Seelenlebens" (Sprongler) dat was juist in die jaren tussen de twee wereldoorlogen een populair thema. Vooral de Duitse school (Sombart, Rühl, Weber) maakte er veel werk van en rustte het toe met een heel apart taaleigen.

Het is overigens niet waarschijnlijk, dat Huizinga daarvan invloed heeft ondergaan. Het is zelfs zeer de vraag, of hem hetzelfde voor ogen stond als zijn Duitse tijdgenoten, wier werk hij voor het merendeel ook niet kende en niet nodig had. Zoveel mogelijk vermeed hij het terrein der economie of hij betrad dat, als het absoluut niet anders kon, alleen terloops om het haastig weer te verlaten. Niet uit blindheid voor economische factoren, zoals Geyl meende, maar uit zijn besef van onvastheid in deze materie, waarvoor hij ook zonder omwogen uitkwam (bijv. II, 298). Onvastheid: soms zag hij de economie, de economische organisatie, het economisch bestel als de emotionele cultuurfactor bij uitnemendheid (bijv. V, 289 sv. en VII, 17); soms als juist in hoge mate bepaald door gevoelsmotieven (II, 298). Over het gehalte van rationaliteit en irrationaliteit in het economische gedrag was zijn mening wisselend (vgl. nog V, 336-7). In 1941 meende hij, dat in het algemeen kon worden vastgesteld, dat het moderne overwicht van economische factoren het geschiedproces diffuus had gemaakt (VII, 205) en dat (het zij hier curiositeitshalve toch even aangehaald) alleen het politieke gebeuren daarin af en toe een element van spanning en van omliggende vorm terugbracht. Maar in 1938 vestigde hij in *Homo Ludens* de aandacht vooral op het agonaal karakter van het bedrijfsleven, van het winststreven, van de economische aspiratie in het algemeen (V, 18-19; 80-1; 231-2). En was het niet mede in dat agonale karakter, dat een cultuur zich, naar Huizinga's eigen originele en diepe inzicht, juist zo kenmerkend en zo authentiek uitdrukt?

Economisch denken kenmerkt zich, volgens Rostow, door het streven naar "models of maximum simplicity"; historisch denken door dat naar "realities in their full complexity". Ongetwijfeld was destijds dit innerlijk contrast binnen het domein der economische geschiedenis minder scherp, minder actueel dan vandaag. Maar de historicus, wie het bovenal te doen was om het "doen herrijzen van oude, dode dingen in een glans van warm leven", ondervond geen stimulans van de door Rostow zo saillant geformuleerde spanningsrelatie. En voorliefdes behoren ten slotte tot de fundamentele mensenrechten, waarop die van een geleerde geen uitzondering maken. Toch hebben zeven van de negenentwintig promovendi, die Huizinga in Groningen en Leiden gehad heeft, een dissertatie geschreven over een economisch of een nauw daarmee verbonden onderwerp. Misschien heeft Huizinga op die kouze weinig invloed uitgeoefend. Hij beoordeelde zichzelf als een, in dit opzicht, moeizaam promotor (I, 40). Toch, vijftientwintig blijft een substantieel percentage. Wat mijzelf betreft, ik ben niet meer bij Huizinga gepromoveerd, al was dat wel de bedoeling, en mijn onderwerp was niet economisch. Wel werd ik tenslotte de enige van Huizinga's leerlingen, die in de economische geschiedenis terecht kwam en daarin ook bleef; enerzijds op zowat de verst denkbare afstand van mijn eigen uitgangspunten en van wat mij dertig jaar geleden met Huizinga als leermeester verbond - en dan denk ik terug aan het Leiden van toen en vooral aan zo lange gesprekken in De Steeg - anderzijds in een nooit verflauwde, nooit verzwakte relatie tot hem, die doorverkt tot op de dag van heden. Maar over de invloed, die ik mij bewust ben blijvend van Huizinga te hebben ondergaan, heb ik mij al eerder uitgesproken en ik heb daaraan niets toe te voegen (TvG, 1962, no. 4, pp. 459 sv.).

De sleutel
naar uw rijbewijs

F.N.O.P. RIJSCHOOL

H. DE VRIES

V.A.M.O.R. gediplomeerd

Wij geven les in:
Simca 1000 S - DAF 44
Telefoon 050 - 772724
Watermanstraat 9
GRONINGEN

Antiquariaat Elzer

Blekerstr. 2 (bij de Westersingel)
tel. 050 - 137237. b.g.g. 130570
geopend 9 - 6
's maandags gesloten

Inkoop en verkoop van
boeken.

literatuur,
geschiedenis,
filosofie,
etc.

Zij hebben nooit bestaan, slechts het bijzondere heeft bestaan. Volgens velen is de geschiedenis die zich bezighoudt met het bijzondere, geen wetenschap. Er zijn er die vinden dat zo'n geschiedsbeoefening kunst is. Huizinga ontkent dit niet volledig. Volgens hem is er slechts een graduëel verschil tussen kunst en geschiedenis.

Huizinga wijdt hier niet over uit. Maar vervolgens geeft hij de opvattingen van de verschillende kennis-theoretici over het begripen van de geschiedenis. Hierbij komt het nut van het psychologisch inzicht ter sprake. Voor de vergroting van het psychologisch inzicht acht Huizinga het aesthetisch inzicht noodzakelijk.

De controverse natuurwetenschappen - geschiedenis.

Er is een controverse in de wetenschap, met name in de geschiedenis. Hoe leren wij de werkelijkheid van het verleden het beste kennen, door wetmatigheden en algemeenheden op te zoeken of door ons bezig te houden met het individuele, het bijzondere? Huizinga vindt dat het onderzoek van het bijzondere altijd hoofdzaak moet blijven, omdat slechts het bijzondere heeft bestaan. Systemen en formules hebben nooit feitelijk bestaan. Hij verzet zich tegen Lamprecht, die de bestudering van het bijzondere afwijst, als zijnde niet wetenschappelijk (2).

Lamprecht.

Volgens Lamprecht oordeelt de mens om zichzelf en de wereld beter te leren begrijpen en te leren kennen. Oordelen berust op vergelijken. Wat overeenkomt plaatst men onder een begrip dat het typeert (bijv. deze rechte stoel en die fautuul zijn beide stoelen). Naarmate de mensheid zich ontwikkelde kwam er steeds meer om te beoordelen en werd het steeds moeilijker typerende begrippen te vinden. Dit werd toen een zaak van mensen die er speciaal bekwaam in waren. En zo ontstond de wetenschap. Wetenschap is immers niets anders, zegt Lamprecht, dan een systeem van oordelen, van begrippen. (3)

Lamprechts cultuurhistorische methode zoekt naar een begrippensysteem voor de geschiedenis. (4) Voorbeelden van historische begrippen zijn: leenstelsel, natuurhuishouding, geldhuishouding, individueel geestesleven. Zulke begrippen zijn samenvattend en typerend voor bepaalde cultuurtoestanden. Maar met deze begrippen heeft men nog niet de hoogste normen gevonden om het geschiedsgebeuren in zijn totaliteit samen te vatten. Daarom moet men hogere begrippen zoeken, "Oberbegriffe", die zulke begrippen weer samenvatten. Zo komt Lamprecht al samenvattend tot zijn hoogste begrip, "Kultur". De cultuur doordringt het hele geschiedsgebeuren. Lamprecht deelt de geschiedenis in verschillende Kulturzeitalter in. Zo heeft hij zijn "Deutsche Geschichte" opgebouwd. (5).

Lamprecht meent dat hij de eerste is met zijn Kulturzeitalter die een wetenschappelijke methode heeft gevonden voor de geschiedenis. (6) Het gaat Lamprecht erom overeenkomsten te vinden, En om steeds algemener geldende begrippen te vormen, abstraheert hij steeds meer en komt hij

tot steeds algemenere algemeenheden. Wat overeenkomt is het wezenlijke, dus hoe algemener hoe wezenlijker. Vandaar zijn trots toen hij het meest wezenlijke gevonden meende te hebben, zijn Kulturzeitalter.

Er is veel kritiek op de toepassing van de natuurwetenschappelijke methode op de geschiedenis. Velen vinden dat de geschiedenis een wetenschap is, maar dat zij heeft en moet hebben, een andere methode dan de natuurwetenschappen.

Rickert.

De wetenschap wil de werkelijkheid weergeven. Maar de werkelijkheid is veel te veelomvattend. Daarom moet men een keuze maken tussen wat wezenlijk is en wat niet wezenlijk is. Om de keuze te kunnen maken heb je vooropstellingen nodig, "Vorurteile". (7) Het leidend principe is hierbij het vormen van algemene principes en het vinden van natuurwetten. Dit is de natuurwetenschappelijke methode. Zij is toe te passen op zowel de natuurwetenschappen als de geesteswetenschappen. (8)

Er zijn echter wetenschappen die niet op de vorming van algemene begrippen gericht zijn, n.l. de geschiedwetenschappen. Ook zij willen de werkelijkheid weergeven, maar het individuele ervan. Nu is er geen sprake van twee werkelijkheden, een individuele en een algemene, maar van een werkelijkheid, alleen vanuit verschillend gezichtspunt. (9) Ook voor de geschiedenis is de werkelijkheid te veelomvattend, en ook zij gebruikt vooroordelen. Het grote verschil is dat zij een ander leidend principe heeft, namelijk niet het vinden van natuurwetten, maar de cultuurwaarde. De cultuurbetekenis van een werkelijkheid berust niet op wat zij met andere culturen gemeen heeft, maar op wat haar van andere onderscheidt. Daarom moet je de cultuur beschouwen naar het bijzondere. Als cultuur op natuurwetenschappelijke wijze benaderd werd, zou er niets van over blijven. Het algemene is hier namelijk het onbelangrijkste, het is de dode algemeenheid. De cultuurbetekenis van een object berust niet op een onoverzichtelijke veelzijdige werkelijkheid. Ook vanuit cultuurwetenschappelijk standpunt komt slechts een deel van de individuele gebeurtenis ter sprake. Dit deel van de individuele gebeurtenis is dat wat waarde heeft voor de cultuur of voor de ontwikkeling van de cultuur. Het leidend principe voor de historische begripsvorming is dus de cultuurwaarde. (10)

Het leidend principe verschilt wel, maar geschiedenis maakt net als de natuurwetenschappen een keuze uit wat wezenlijk is en wat niet wezenlijk is van de werkelijkheid.

Spranger.

De mens heeft het gevoel dat hij bepaald is door het verleden, dat hij leeft en zich ontwikkelt in de traditie van het verleden. Om zichzelf en het heden beter te begrijpen wilde men het verleden zo goed mogelijk leren kennen. Vanuit deze behoefte ontstond de geschiedswetenschap. Wetenschappen komen voort uit de volle samenhang van het leven, en zijn daar onverbreeklijk mee verbonden. (11)

Systematische en historische wetenschappen beïnvloeden elkaar wederzijds. Het historisch onderzoek vult aan en laat de eenzijdigheid van de zuivere analyse zien. De historicus moet de werkelijkheid weergeven in al haar aspecten. (12) Een analyse voldoet daar niet aan. Algemeenheden geven de volledige werkelijkheid niet aan, doch schieten te kort. De werkelijkheid is de mens en zijn handelen. Elke mens is uniek, individueel. Als je dit negeert, negeer je dus een deel van de werkelijkheid.

Als geschiedenis alleen beschrijvend was, zou zij geen wetenschap zijn. Geschiedenis is een wetenschap, zegt Rickert, omdat het een keuze maakt tussen het wezenlijke en het niet wezenlijke. Volgens Spranger is dit echter onvoldoende, daarom voegt hij er nog aan toe dat het wetenschappelijke van de geschiedenis juist is dat zij wil motiveren en begrijpen. Maar dit alleen is nog te eenzijdig, want ook de middelen waarmee je je doel bereikt moeten wetenschappelijk zijn. (13)

Windelband.

Natuurwetenschappen beginnen bij het aanschouwelijke. Daaruit produceren zij theorieën, formules en definities. De geschiedenis houdt zich bij het aanschouwelijke, de individuen. De geschiedenis wil de werkelijkheid weergeven. In de werkelijkheid heeft het bijzondere zijn plaats. Als je van de geschiedenis een natuurwetenschap probeert te maken blijven er slechts een paar triviale algemeenheden over. Daar heb je niets aan. Immers, alle belangstelling, beoordeling en waardebepaling van de mensen betreft zich op het bijzondere en eenmalige. Bijv.: komt iets erg vaak voor, dan verlies je er je belangstelling voor of ga je het als gewoon accepteren. In het eenmalige wortelt volgens Windelband het waardegevoel van de mensen. Het geweldige van de geschiedenis vindt hij juist dat ze het eenmalige, het vergankelijke, vastlegt. (14)

Meyer.

Deze zegt dat hij bij zijn historisch onderzoek nooit historische wetmatigheden heeft gevonden, hoogstens regels. Regels zijn echter geen wetmatigheden. Het kan zo gaan als de regels zeggen, het is zelfs zeer waarschijnlijk, maar het hoeft niet zo te gaan. (15)

Maar, zegt hij, wat doet het er toe voor de historicus of geschiedenis een wetenschap is of niet? Het is voor de geschiedbeoefening voldoende dat zij er is en voorziet in een onbetwistbaar menselijke behoefte. (16)

Samenvatting:

- Lamprecht: bouwt een begrippensysteem tot hij bij het hoogste begrip cultuur komt. Dat is volgens hem wetenschappelijk.
- Rickert: wetenschap kiest tussen wezenlijk en niet wezenlijk. Bij natuurwetenschappen is het leidend principe algemeenheden, bij geschiedwetenschappen is het leidend principe de cultuurwaarde.

- Spranger: de werkelijkheid is te veelzijdig. Algemene begrippen geven het bijzondere niet aan, dus negatie van het bijzondere. Het wetenschappelijke van de geschiedenis is dat zij wil motiveren, begrijpen en een keuze maakt tussen wezenlijk en niet wezenlijk.
- Windelband: natuurwetenschap produceert uit het aanschouwelijke. Geschiedenis blijft bij het aanschouwelijke. Door middel van de natuurwetenschappelijke methode bereik je in de geschiedenis slechts triviale algemeenheden. Het eenmalige is juist belangrijk.
- Meyer: er zijn hoogstens regels in de geschiedenis. Wat doet het er toe of geschiedenis wetenschap is? Zij voldoet aan een behoefte.

Conclusie.

Voor elk, behalve voor Lamprecht, blijft de geschiedenis een wetenschap, hoewel de natuurwetenschappelijke methode niet wordt toegepast.

De relatie kunst - geschiedenis.

Als de vraag gesteld wordt of de geschiedenis een wetenschap is of niet, en het antwoord luidt: "Nee", dan is de volgende vraag: "Wat is geschiedenis dan?"

Lamprecht.

Als de geschiedenis zich bezighoudt met het bijzondere, is het kunst. (17) De wetenschap houdt zich bezig met het algemene. Kunst is een stelsel van beschouwingen. De kunst houdt zich bezig met het individuele. Het bijzondere is irrationeel, dat kun je niet door middel van algemene begrippen weergeven. Je kunt het slechts vermoeden met behulp van de fantasie. (18)

Rickert.

Geschiedenis is verwant met de kunst. De geschiedenis verklaart niet, maar wil net als de kunst het individuele weergeven. (19) Zij houdt zich bezig met de mens en zijn handelen. De historicus moet niet verklaren, maar begrijpen. Het zieleleven van de mens immers is niet volkomen logisch en verklaarbaar. Om te begrijpen moet de historicus het zieleleven van de historische figuren nacheleben.

Hiervoor heeft hij fantasie en intuïtie nodig. De lezer wordt op zijn verbeeldingskracht gewerkt. Door een welbewust woordgebruik wordt die fantasie geloid en binnen de perken gehouden. (20) Kunst en geschiedenis hebben veel gemeen. De kunst vormt de werkelijkheid om naar esthetische principes. De geschiedenis vormt de werkelijkheid om door datgene weer te geven dat waarde heeft voor de cultuur. (21)

Meyer.

Meyer vindt een goede geschiedsbeoefening zelfs iets dat niet geleerd kan worden. Je kunt het of je kunt het niet, het is een gave.

Simmel.

De historicus moet een kunstenaar zijn, want hij moet meevoelen en navoelen wat de historische persoonlijkheden voelden. Hij moet het geheel ervaren en het bijzondere begrijpen. Hij moet bijna zelf de historische persoonlijkheid worden. Zodra hij zich een beeld vormt van het verleden doet de kunst al zijn intrede. Dus niet pas bij het opschrijven van de gegevens, want dan zou elke opgeschreven geesteschepping een kunstwerk zijn. Niet alleen de vorm maar ook de inhoud moet kunst zijn. Het individuele, bijzondere, moet de historicus net als de kunstenaar als gemeengoed beleefd laten worden. En dit is de betekenis van de geschiedenis. (23)

Spranger.

Ook Spranger ziet de verwandschap van de geschiedenis en de kunst. Het verleden leer je niet kennen door analyse alleen. Een "Versenkung aller Gemütskräfte" in het onderwerp is nodig. Een zekere fantasie is onmisbaar. Dit stelt hij op één lijn met de artistieke intuïtie. (24)

Samenvattende:

- Lamprecht: geschiedenis is kunst, wanneer ze zich bezig houdt met het bijzondere. Je hebt er fantasie voor nodig.
- Rickert: kunst en geschiedenis zijn verwant. Geschiedenis begrijpt namelijk ook het zielsleven, moet dit nacherleben. Hiervoor is intuïtie nodig. Kunst vormt de werkelijkheid om naar aesthetische principes, de geschiedenis naar wat waarde heeft voor de cultuur.
- Meyer: geschiedenis is net als kunst een gave.
- Simmel: de historicus moet tevens kunstenaar zijn om mee te kunnen voelen. Inhoud en vorm van zijn werk moeten kunst zijn. Hij moet de historische personen algemeen toegankelijk maken.
- Spranger: geschiedenis en kunst zijn verwant. Analyse alleen is voor geschiedbeoefening onvoldoende, er is ook fantasie nodig.
- Huizinga neemt een wat aparte plaats in. Hij stelt dat de scheiding kunst - geschiedenis vaag is. Hij benadrukt de rol van de verbeelding bij beide. Vanuit de betekenis van de verbeelding komt Huizinga tot zijn aesthetisch gezichtspunt.

Conclusie.

Allen behalve Lamprecht vinden dat geschiedenis en kunst verwant zijn, omdat beide gebruik maken van fantasie en intuïtie. Alleen Lamprecht zegt: geschiedenis die zich bezighoudt met het bijzondere is kunst.

De psychologie en de geschiedenis.

De rol van de kunst in de geschiedenis is zeer belangrijk voor Huizinga. Hij vraagt zich af hoe je het best het verleden leert kennen, door middel waarvan.

Rickert.

"Abbildung", afbeelding van de wezenlijke feiten, is onvoldoende. Het gaat om de samenhang tussen de feiten, om "Umbildung", omvorming.

(25) We kunnen het verleden het beste leren kennen door ons te verplaatsen in de historische personen. Het zieleleven in de geschiedenis kunnen we het beste begrijpen door het in zijn individuele verloop "nach zu erleben". Hiertbij heeft de historicus niets aan de psychologie, want dat is een wetenschap van het algemene zieleleven, terwijl het de historicus juist te doen is om het individuele verloop van het zieleleven. (26) Neem bijvoorbeeld een kunstenaar. Ook een kunstenaar moet het zieleleven begrijpen. Maar hij maakt geen betere kunstwerken door de bestudering van de psychologie. Wat hij nodig heeft, net als de historicus, is mensenkennis. (27)

Windelband.

De geschiedenis houdt zich met het bijzondere bezig. De historicus moet het verleden opnieuw beleven, zoals het verkolijk was, in al zijn individualiteit. (28) Wat de geschiedenis produceert zijn beelden van mensen en hun handelen.

Bepaalde natuurwetten zijn onmisbaar voor de geschiedenis, vooral wat betreft het zielsgebeuren. Het is noodzakelijk er een idee van te hebben hoe mensen voelen, denken, willen. Maar de psychologie heeft nog maar zeer onvolkomen wetten aangaande het zieleleven. Historici hebben altijd genoeg geweten door hun natuurlijke kennis, tact en geniale intuïtie, om hun helden en diens handelingen te begrijpen. Het valt dan ook te betwijfelen of de psychologie de geschiedenis ooit ten dienste zal kunnen zijn (namelijk volgens opvattingen in de psychologie over elementaire psychische gebeurtenissen). (30)

Simmel.

Achter alles zit het zielsgebeuren. De geschiedenis is de geschiedenis van het zielsgebeuren. Het is echter geen "abbilden" maar "umbilden". (31) Ieder mens is een scheepsel met een eigen individualiteit. De historicus is net als ieder ander bepaald door zijn tijd, omgeving, etc. Hij heeft dus slechts een beperkt gezichtsveld. De geschiedenis is te veelomvattend en het ontbreekt de historicus aan een gezichtspunt om het geheel te overzien. De historische persoonlijkheden kan hij evenmin helemaal leren kennen zoals ze waren. (32)

De historicus heeft te maken met afzonderlijke handelingen. Aan de hand hiervan bepaalt hij het geheel, het karakter, dat eraan ten grondslag ligt. Aan de hand van dit karakter beoordeelt hij weer de afzonderlijke handelingen, een wisselwerking dus. Puur verstandelijk dring je echter niet ver door in de persoonlijkheid. Persoonlijke beroering, intuïtie heb je nodig om iets te voelen van die vaste zielskern. (33)

Volgens Simmel is er waarschijnlijk een vaste kern die bij alle mensen hetzelfde is, die je echter alleen door je intuïtie kunt aanvoelen.

Hiervan weten wij niets af. Dus vergelijken we de mensen met elkaar en proberen oorzakelijke verbanden te vinden voor hun gedrag.

Bijvoorbeeld: een mens is door het leven ongelukkig geworden, daarom wil hij anderen ongelukkig maken.

Een mens is door het leven ongelukkig geworden, daarom wil hij anderen gelukkig maken.

Dit gaat allebei terug op dezelfde eenheid, toch zijn het verschillende reacties. We kunnen oorzakelijke verbanden vinden. Het verschil zit nml. in verschillende psychologische ervaringen. De normen voor de beïnvloeding die hiervan uitgaat zouden we moeten vinden. Dit is van belang voor het hele historische verloop en voor de afzonderlijke historische personen. (34)

Hoe moet de historicus de historische personen leren kennen? Hiervoor heeft hij zijn individuele ik nodig. In zijn individualiteit is die overeenkomende vaste zielskern aanwezig. Hierdoor heeft hij iets gemeen met de historische personen. Maar, kan men aanvoeren, het ik is bepaald door subjectiviteit. Dat is echter onvermijdelijk, want zonder de individualiteit is er helemaal geen begrip van een ander mens mogelijk. Het begrip van een ander houdt in dat je het zielsgebeuren van die ander in je laat plaatsvinden, dat je je verdiept in het kennen ervan. Je bent zoveel mogelijk die ander. Dit is niet identiek, maar het is eraan deel hebben. Doel hiervan is het persoonlijke algemeen kenbaar te maken. (35) Als iemand de levensloop van bijvoorbeeld Napoleon zal beschrijven, zal zijn beschrijving verschillen van die van een ander, want ze zijn beiden subjectief. Als ze beiden even begaafd zijn, zal het wezenlijke echter overkomen.

Spranger.

Er bestaat een samenhang tussen het totaal en het bijzondere. De subjectieve ziel heeft waardeoordelen. Deze subjectieve ziel is een onderdeel van de objectieve geest, dwz. is het geheel van de menselijke waarden. De mens is bepaald door zijn milieu, opvoeding, enzovoorts, dus gaat hij uit van een deel van het geheel der waarden. Dit deel beïnvloedt zijn andere waardeoordelen. Bijv.: hij is gericht op de godsdienst, daarom beoordeelt hij alles vanuit de godsdienst. Maar altijd ligt aan je bepaaldheid, aan je opvattingen en aan je benaderingswijze het geheel van waarden ten grondslag. (36)

De historicus heeft te maken met tastbare resten en literaire overlevering. Deze moet hij verbinden, motiveren en het beslissende eruit halen. Dit brengt een onwillekeurig oeffnen met zich mede. (37) De interpretatiemiddelen zouden verminderen als er een psychologie was die de invloeden onderzocht op de psyche. Een verandering van een deel van de psyche heeft zijn invloed op het hele verdere zieleleven. (38) De elementaire psychologie, die het hoofdbestanddeel van de psychologie uitmaakt, past de natuurwetenschappelijke methode toe (experimenteren). Dit is nutteloos voor de geschiedsoeffening. (39)

Samenvattende:

- Rickert: geschiedenis is niet abbilden, maar umbilden. Het individuele zieleleven moet men nacherleben. De psychologie is zinloos als hulpmiddel. Men heeft mensenkennis nodig.
- Windelband: men moet het individuele zieleleven nacherleben. Psychologie is hiervoor zinloos. De historicus heeft intuïtie nodig.
- Simmel: geschiedenis is geen abbilden, maar umbilden. Ook volgens hem moet men het individuele zieleleven nacherleben. De psychologie, zoals die bedreven wordt is zinloos hiervoor. Nacherleben geschiedt dmv. het subjectieve ik, nml. wegens de vaste kern hierin.
- Spranger: men moet het individuele zieleleven nacherleben. Hiervoor moet men de subjectieve ziel gebruiken. Deze wordt getoetst aan de objectieve geest.

Conclusie:

Allen stellen dat men het individuele zieleleven moet nacherleben. De psychologie (zoals die werd beoefend in 1905) is hiervoor zinloos. Hoe men dit nacherleben het beste kan bereiken, verschilt.

Het aesthetische bestanddeel. (40)

De historicus vormt zich een beeld van het verleden door nacherleben, zegt Huizinga. Hiervoor heeft hij verbeeldingskracht nodig, anders kan hij dit niet goed. Een aesthetische aanleg, dat wil zeggen dat je zowel van kunst als van de natuur kan genieten, is hiervoor van onschatbare waarde. Door middel van deze aanleg wordt het voorstellingsvermogen aangevuld. Ons beeld van de Egyptische beschaving is voornamelijk gevormd uit de Egyptische kunst. En door de mozaïeken van Ravenna krijgt men een beter en vollediger beeld van het Byzantijnse Rijk. Daarbij moet de historicus de natuur ingaan, wandelingen maken, voelen hoe de zon schijnt, want de zon scheen vroeger ook.

Het gevaar dat men te ver doorfantaseert is aanwezig. Maar op datgene dat men door het aesthetische bestanddeel toevoegtaan de geschiedsbeschouwing, worden niet hele theoretische stelsels opgebouwd. Het zijn slechts details, die opgewekt worden door onze aesthetische beschouwing. Deze details kan men controleren, anders zijn ze onbelangrijk voor het logisch begrijpen van het geheel. Men moet zijn fantasie niet onbepoort zijn gang laten gaan, zodat men van alles gaat verzinnen, waardoor details zeer belangrijk of zelfs hoofdzaak worden.

Door een goed gebruik van de aesthetische benadering krijgt zowel de historicus als ook de lezer een dieper inzicht in de geschiedenis.

Conclusie.

Na de opvattingen van verschillende door Huizinga in zijn betoog aangehaalde personen aan een nader onderzoek onderworpen te hebben, kan de

conclusie geen andere zijn, dan dat Huizinga met zijn aesthetische bestanddeel niet origineel is. Rickert en Spranger wijzen reeds op het belang van een artistieke benadering van de geschiedenis. Daarmee bedoelen ze hetzelfde als Huizinga.

Huizinga gaat echter heel uitvoerig in op deze benaderingswijze en zet duidelijk uiteen hoe nuttig die kan zijn. Naar mijn mening moet men zijn betoog waarderen wegens het benadrukken door hem van deze kant van de geschiedsbeoefening.

Als een bijdrage aan de methodenstrijd kan ik het betoog echter niet beschouwen. Het is immers geen nieuwe methode waar Huizinga mee komt. Ik kan zijn betoog slechts zien als een nuttige wenk voor historici.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR:

Huizinga, J.	<u>Hot aesthetische bestanddeel van geschiedkundige voorstellingen.</u>
Haarlem, 1905	
Rickert, H.	<u>Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft.</u>
Freiburg, 1899	
Spranger, Ed.	<u>Die Grundlagen der Geschichtswissenschaft.</u>
Berlijn, 1905	
Simmel, G.	<u>Die Probleme der Geschichtsphilosophie.</u>
Leipzig, 1905	
Windelband, W.	<u>Geschichte und Naturwissenschaft.</u>
Strassburg, 1904	
Meyer, Ed.	<u>Zur Theorie und Methodik der Geschichte.</u>
Halle, 1902	
Lamprecht, K.	<u>Die historische Methode des Herrn von Below.</u>
Berlijn, 1899	
Lamprecht, K.	<u>Die kulturhistorische Methode.</u>
Berlijn, 1900	
Lamprecht, K.	<u>Moderne Geschichtswissenschaft.</u>
Freiburg, 1905	

NOTEN.

1.	Huizinga	blz. 1 - 26
2.	ibidem	blz. 7 - 8
3.	Lamprecht	Hist. Methode, blz. 13 - 14
4.	idem	Kult. Methode, blz. 25
5.	ibidem	blz. 26
6.	ibidem	blz. 29
7.	Rickert	blz. 29 - 31, 44
8.	ibidem	blz. 31 - 32
9.	ibidem	blz. 37 - 38
10.	ibidem	blz. 45 - 47
11.	Spranger	blz. VII - IX
12.	ibidem	blz. 112
13.	ibidem	blz. 18
14.	Windelband	blz. 16 - 22
15.	Meyer	blz. 26 - 27
16.	ibidem	blz. 23
17.	Lamprecht	Hist. Methode, blz. 15, 49
18.	ibidem	blz. 15
	idem	Kult. Methode, blz. 25
19.	Rickert	blz. 43
20.	ibidem	blz. 39 - 40, 43 - 44
21.	ibidem	blz. 43
22.	Meyer	blz. 2
23.	Simmel	blz. 54
24.	Spranger	blz. 80, 89
25.	Rickert	blz. 29
26.	ibidem	blz. 41 - 43
27.	ibidem	blz. 41
28.	Windelband	blz. 16
29.	ibidem	blz. 17
30.	ibidem	blz. 23
31.	Simmel	blz. 1
32.	ibidem	blz. 43 - 46
33.	ibidem	blz. 20 - 21
34.	ibidem	blz. 21 - 23
35.	ibidem	blz. 51 - 54
36.	Spranger	blz. 21, 116 - 117
37.	ibidem	blz. 82
38.	ibidem	blz. 25
39.	ibidem	blz. 54
40.	Huizinga	blz. 26 vlg.